

УДК 378.3706

Л.М. НІКОЛЕНКО,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та корекційної освіти
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНИХ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті проведено теоретичний аналіз загальних аспектів процесу реалізації педагогічної підтримки студентів як однієї з умов формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів. Встановлено, що у процесі формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів значне місце посідає педагогічна підтримка випереджального характеру, спрямована на розвиток суб'єктної активності студентів.

Ключові слова: педагогічна підтримка, громадське студентське об'єднання, соціально спрямовані лідерські якості, майбутні корекційні педагоги, суб'єктна активність.

Постановка проблеми. Сьогодні у зв'язку зі стрімкими змінами у свідомості українського суспільства усе більше зростає потреба у педагогічній підтримці та спрямуванні соціальної активності студентської молоді. Якщо у сфері навчання цей процес досліджується досить широко, у сфері виховання також відпрацьовані певні методики, то в позааудиторній громадській діяльності педагогічна підтримка суб'єктної активності студентства потребує ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми педагогічної підтримки різних категорій дітей та молоді присвятила наукову діяльність значна кількість дослідників, зокрема: В. Безпалько, О. Газман, Г. Звенигородська, Т. Коростіянець, Н. Крилова, Л. Кулікова, Н. Купряшина, Т. Селевко, В. Серіков та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Значно менше досліджено проблему педагогічної підтримки у громадському студентському середовищі, найбільш сприятливому для соціального та професійного становлення майбутнього корекційного педагога.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням цієї статті є висвітлення загальних аспектів процесу реалізації педагогічної підтримки суб'єктної активності студентів як однієї з умов формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зарубіжній педагогічній практиці служба «guidance» вперше з'явилася на початку ХХ ст. у США, метою її створення була допомога старшокласникам у професійному самовизначенні. Із другої половини ХХ ст. «guidance» як система педагогічної підтримки почала бурхливо розвиватись у багатьох країнах і набувати нормативного регульованого характеру допомоги у різних напрямках.

У вітчизняній педагогіці ідея педагогічної допомоги активно розроблялась із кінця ХХ ст. Перші розвідки з цієї проблеми належать А. Мудрику, який втілював свої погляди у концепції соціального виховання. Аналізуючи потребу учнів в індивідуальній допомозі, автор розглядає педагогічну підтримку як професійну діяльність, спрямовану на поліпшення або відновлення здатності школярів до соціального функціонування. У дослідженнях науковця аналізується

ся допомога учневі «у знаходженні сприятливої позиції» і особливо підкреслюється її індивідуальний характер. На його думку, індивідуальна допомога як свідомо спроба допомогти дитині повинна надаватися учню у процесі індивідуальних консультацій та опіки з метою стимулювання саморозвитку. Педагог повинен допомагати учневі оволодіти знаннями, установками і навичками, які необхідні для задоволення власних потреб і аналогічних потреб інших; усвідомити індивідуальні цінності; сприяти розвитку процесів «само»; розуміти себе та інших, соціальні проблеми; відчувати причетність до певної групи і соціуму в цілому [4].

У подальшому концепцію педагогічної підтримки розвинув О. Газман. Вчений відзначав, що сутність педагогічної підтримки полягає у тому, щоб допомогти тим, хто навчається, подолати певну проблему, перешкоду, трудність, орієнтуючись на їх реальні й потенційні можливості і здібності, розвиваючи потребу в успішності самостійних дій. У своїх працях з педагогічної підтримки він виклав положення про те, що проблема виступає стимулом розвитку особистості; вона може бути використана як «полігон» для формування суб'єктних здібностей до рефлексії, аналізу і проектування. А основним завданням педагогічної підтримки саме і є сприяння формуванню зазначених потенцій [1].

Сьогодні питанню педагогічної підтримки надається усе більша увага науковців. Її розглядають як спільне з вихованцем визначення його інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання перепон (проблем), які заважають йому зберігати людську гідність, досягати позитивних результатів у навчанні, праці, спілкуванні, способі життя (Н. Мойсеюк); елемент будь-якого співробітництва та взаємодії, оскільки вона є виявом позитивного ставлення до діяльності людини і готовності сприяння її починанням та самореалізації (Н. Крилова); педагогічну діяльність, спрямовану на створення умов для розуміння учнями індивідуальних та соціальних сенсів життєдіяльності, процесу розробки і прогнозування результатів індивідуальної стратегії поведінки й учіння, її реалізації, подолання особистісно значущих проблем (Т. Коростіянець); особливу освітню технологію, що спрямована на сприяння процесам самовизначення, саморозвитку і самовираження дитини, на розвиток її індивідуальності (Н. Купряшина) тощо.

Як бачимо, під педагогічною підтримкою розуміється система спільної діяльності педагога та вихованця, спрямована на збереження самості останнього й підтримку його у процесах «само».

У розкритті соціального аспекту цього поняття конститутивним є технологічний підхід, на якому зосереджують увагу дослідники Т. Анохіна та Г. Сорока. Під педагогічною підтримкою вони розуміють систему засобів, що забезпечують допомогу дитині у самостійному індивідуальному виборі (моральному, громадському, професійному, соціальному тощо). У більш вузькому значенні Г. Сорока тлумачить педагогічну підтримку як систему засобів, що спрямована на допомогу дитині у її життєвому виборі, забезпечує умови для самостійного подолання труднощів та перешкод на шляху саморозвитку [8].

Отже, метою педагогічної підтримки процесу формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів має бути розвиток суб'єктного потенціалу людини – її самосвідомості, самоорганізації, самовизначення; змістом педагогічної підтримки є подолання перешкод, які виникають у житті і віддаляють особистість від досягнення бажаного результату.

У контексті гуманістичної освітньої парадигми педагогічна підтримка студентської молоді являє собою спільне зі студентом визначення цілей, інтересів, можливостей, необхідних для реалізації ефективної соціалізаційної траєкторії, подолання труднощів і проблем, що виникли, забезпечення позитивних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, способі життя (Н. Білик, І. Зверева, Л. Коваль, П. Матвієнко, С. Харченко). Вона будується на засадах демократизму та гуманізму, співробітництва, повазі і довірі, коли педагог передусім виходить із цільових установок студентів, прогнозує можливі труднощі у їх досягненні, допомагає зрозуміти суть проблеми, оцінити особистісні можливості, побудувати варіанти рішень й обрати найбільш оптимальний із них.

На наш погляд, суть педагогічної підтримки процесу формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів полягає у тому, щоб невимушено, ненав'язливо спрямувати особистісні орієнтації студентів на самоутвердження лідерських устремлінь; позбавити молоду людину страху бути неуспішним і пробудити прагнення досягти життєвого успіху; підказати шляхи, що ведуть до нього.

Мета педагогічної підтримки розуміється нами як максимальне сприяння в усвідомленні та реалізації студентом потреби у творчій лідерській самореалізації як життєвої цінності шляхом залучення до інноваційних форм соціально-практичної діяльності лідерського характеру.

Реалізація цієї мети передбачає вирішення ряду конкретних соціально-педагогічних завдань:

- допомагати студенту усвідомити лідерську потребу як цінність в особистісному розвитку, визначити наявну ситуацію і спроектувати стратегію власного майбутнього;
- стимулювати пізнавальну активність, аналітичні та рефлексивні уміння;
- розвивати у студентів навички ефективної соціальної взаємодії;
- культивувати соціально активну життєву позицію особистості;
- залучати до соціально-практичної діяльності лідерського характеру;
- сприяти особистісному прояву креативних і творчих якостей, спрямованих на самоствердження та самореалізацію особистості;
- надавати допомогу студентам у подоланні труднощів, які виникають у процесі самореалізації та соціальної взаємодії.

Поставлені завдання вирішуються через залучення студентів до різних форм соціальної групової взаємодії у студентському громадському об'єднанні. У коло педагогічної підтримки потрапляють питання із різних сфер життєдіяльності студента: здоров'я, навчання, спілкування, міжстатеві взаємовідносини, творчість, дозвілля тощо. Кожна із цих проблем використовується як основа для розвитку суб'єктних лідерських якостей: рефлексії як механізму виходу зі складної ситуації; аналізу як можливості визначити суть проблеми; проектування як умови цілеспрямованої й активної діяльності, спрямованої на вихід із проблеми.

Тут мова йде про таку визначальну для нас особливість педагогічної підтримки, як її випереджальний характер. Сенс випереджальної педагогічної підтримки – у наданні студентам інформації, яка ще не стала актуальною, але її затребуваність повинна відбутися найближчим часом, у пробудженні й актуалізації інтересу студентів до раніше не знайомих видів діяльності; корекції системи особистісних цінностей та запобіганні негативних відхилень.

Таким чином, у забезпеченні педагогічної підтримки процесу формування соціально спрямованих лідерських якостей особистості перед педагогом (куратором, керівником студентського громадського об'єднання) постає відповідальна задача – формування студента як активного суб'єкта соціальної взаємодії. Необхідно допомогти студенту побачити засоби досягнення поставленої мети, оцінити власні можливості й зробити усвідомлений вибір, орієнтований на особистісне становлення і саморозвиток. Молода людина має усвідомити послідовність, поступовість формування лідерських якостей особистості, вона має пережити ситуацію успіху, яка підвищує самооцінку й задовольняє лідерські особистісні потреби, навчитися долати труднощі у прагненні досягти більшого.

Отже, під педагогічною підтримкою процесу формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутніх корекційних педагогів розуміємо систему спільної діяльності педагога і студентів, спрямовану на сприяння у розкритті і розвитку соціально важливих якостей, вияв творчої лідерської ініціативи й активності молоді людини як суб'єкта соціальної взаємодії, що забезпечить успішну самореалізацію особистості у професійній діяльності і подальшому житті.

Маємо зазначити, що різнопланове вивчення активності як риси особистості почалося з другої половини ХХ ст. Теоретичними засадами інтенсивного вивчення активності людини у психології та педагогіці виступили праці М. Басова (активна діяльність людини в середовищі), О. Леонтьєва (концепція діяльності), В. Мясищева (концепція активності особистості у спілкуванні), І. Іванова (навчання і праця як джерело творчої активності).

У розвитку активності молоді людини як суб'єкта соціальної взаємодії ґрунтовними також є положення теорії періодизації розвитку особистості Д. Ельконіна про те, що саме у юнацькому віці відзначається активна пізнавальна діяльність людини, пошуки себе, тяга до самоактуалізації, професійне й особистісне становлення, активний пошук людиною свого місця у суспільстві; визначною є і концепція С. Рубінштейна, яка прослідковує органічний зв'язок активності і суб'єктності (суб'єкта характеризує активність, здатність до розвитку, інтеграції, саморегуляції та самовдосконалення); теорія установки, згідно з якою стан активності виникає у суб'єкта у випадку наявності певної потреби і ситуації її

задоволення, при цьому активність виявляється як установка суб'єкта до здійснення відповідної діяльності.

Активна особистість передусім є суб'єктом власної життєдіяльності, вона різнобічно взаємодіє із соціальним середовищем, виконуючи конкретні соціальні ролі. У цьому й полягає соціальний аспект активності особистості. Активність допомагає розкрити внутрішні рушійні сили людини, які виявляються у її поведінці, стосунках із оточуючим світом, соціальної позиції, способах самовираження та самооцінці. Від ступеня активності залежить поведінка суб'єкта, його успішність та ефективність у соціальній взаємодії.

У педагогіці суб'єктна активність розглядається як волевиявлення особистості на основі накопиченого досвіду, особистісно значущих цілей та цінностей; вона є вищим рівнем особистісної активності, оскільки виступає джерелом творчої перетворювальної діяльності; у суб'єктно-активній діяльності молода людина має можливість виявити себе як значущий індивід, який реалізує цю значущість із великою вірогідністю самостійності, власної ініціативності у виборі. К. Осницький зауважує, що усі процеси, пов'язані із саморозвитком (самопізнання, самовизначення, самоактуалізація та самореалізація), супроводжуються суб'єктною активністю [6].

Вищезазначене свідчить про вагомість суб'єктної активності у процесі формування соціально спрямованих лідерських якостей особистості і підтверджує, що саме суб'єктна активність молоді у діяльності студентського громадського об'єднання дає можливість проявитись і сформуватись таким соціально значущим лідерським якостям, як упевненість у собі, вміння працювати в команді, стратегічне бачення, креативність, здатність до творчої самореалізації тощо.

Водночас формування зазначених лідерських якостей стає можливим лише за умови залучення кожного студента, члена студентського громадського об'єднання, до процесу соціальної взаємодії, різних форм практичної діяльності лідерського характеру, а забезпечення педагогічної підтримки цього процесу має провідне значення для його ефективності.

Стратегія залучення сприяє розширенню кругозору, поглибленню знань про соціальну дійсність, розвитку самосвідомості студентів, відкриттю нових інтересів, здібностей, усвідомленню ними соціальних смислів і цінностей обраної професії. За цією стратегією долучатися – означає оволодівати чим-небудь (певними діями, способами діяльності), а «залучати» означає «заохочувати, спонукати до чогось» [5, с. 708]; «дати можливість включитись у певну діяльність, зробити учасником чого-небудь» [7, с. 56].

Базуючись на уявленні про педагогіку як науку, що вивчає «особливу, соціально й особистісно детерміновану, характеризовану педагогічним цілепокладанням і педагогічним керівництвом, діяльність із залучення людських істот до життя суспільства» [3, с. 5], залучення розглядаємо як певну педагогічну стратегію, у процесі реалізації якої студенти набувають навичок виконання соціальних функцій, умінь діяти у соціальному середовищі самостійно, активно і творчо.

Завдяки упровадженню стратегії залучення у діяльність студентського громадського об'єднання відбувається становлення особистості корекційного педагога, здатного до співчуття, готового до вільного гуманістично орієнтованого вибору, спроможного на індивідуальні інтелектуальні зусилля, схильного до самостійних компетентних і відповідальних дій у політичному, економічному, професійному, культурному й особистому житті.

Звертаємо увагу, що у розвитку молодого людини діяльність може виявитись процесом формальним, якщо між її учасниками не організовано відносини, які вимагають співтворчості, співробітництва, взаємопідтримки, якщо не відбувається постійне залучення, «підкріплення» соціально значущої діяльності провокуванням взаємин, що спонукують до моральних учинків. Саме тому забезпечення підтримки процесу формування лідерських якостей особистості є одним із важливих завдань педагога. Реалізація цього завдання передбачає актуалізацію ціннісних орієнтацій педагога, побудову взаємодії зі студентами на довірі й відкритості, переосмислення накопиченого досвіду з тим, щоб ефективно виконувати роль організатора партнерських взаємовідносин, комунікатора відкритої, рівноправної взаємодії, а за необхідності – дипломата і зразка коректності, толерантності, достоїнства; ініціатора дій, генератора ідей, координатора спільних зусиль, регулятора соціальних відносин тощо [2].

Емпіричний досвід діяльності студентських громадських об'єднань Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара показує, що найбільш ефективними є форми та методи організації співпраці, у яких виражається педагогічна підтримка процесу формування соціально спрямованих лідерських якостей майбутнього корекційного педагога, а саме: консалтингові служби педагогічної підтримки (як то соціально-психологічна служба, яка організовує семінари, тренінги, проводить індивідуальне консультування студентів); рефлексопрактика, що стимулює студентів до актуалізації особистого життєвого та професійного досвіду (участь у конкурсі «Студент року», мікродослідження, педагогічна розповідь, портфоліо тощо); педагогічна взаємодія (якій студенти навчаються на заняттях «Школи волонтера» під час різноманітних творчих вправ, рольових і тематичних ігор та ін.); групове спілкування і створення інтерактивної студентської мережі для обміну досвідом інтерпретації педагогічних явищ (зустрічі із фахівцями-практиками, майстер-класи, проблемні лабораторії, соціально-педагогічні тренінги); система студентського тьюторингу (функції педагогічної підтримки реалізують студенти-старшокурсники, члени студради); залучення студентів до активної науково-дослідної роботи (підготовка інформаційних повідомлень, дискусії, обговорення, круглі столи, міні-презентації студентських проєктів та ініціатив, участь у конкурсах студентських наукових робіт).

Випереджальний характер педагогічної підтримки суб'єктної активності студентів, окрім зазначених видів роботи, проявляється під час організації і проведення перших соціальних проб студентів, які готують майбутніх корекційних педагогів до здійснення більш ґрунтовних соціальних практик (соціальних акцій та проєктної соціальної діяльності) та дозволяють набути навичок продуктивної соціальної комунікації. Члени студентського громадського об'єднання можуть проводити соціальні опитування серед студентської молоді, брати інтерв'ю, спостерігати й описувати соціальні явища, організовувати творчі виставки, ініціювати обговорення різних проблем молоді у соціальних мережах. Усе це потребує ретельної підготовки, у якій керівник громадського об'єднання або куратор групи має надавати консультативну допомогу, коригувати дії студентів, допомагати проводити перші соціальні проби. Перед кураторами та керівником студентського громадського об'єднання також стоїть завдання вчасно помічати труднощі, із якими зіткнулися студенти, розпочавши навчання в університеті, допомагати їм знайти правильний вихід із складної ситуації або ж визначитися зі способом поведінки чи спілкування.

Насамкінець зауважимо: організовуючи педагогічну підтримку в студентському середовищі, треба пам'ятати, що підтримка педагога – це передусім допомога, а не нав'язлива участь дорослого у житті молоді чи контроль із боку куратора; слід лише надавати молодій людині вчасну допомогу тоді, коли вона її потребує (чого, на жаль, у реальному житті не вистачає молоді, яка опиняється сам на сам із життєвими негараздами, не маючи достатніх знань і досвіду, щоб їх подолати).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, стає очевидним, що педагогічна підтримка випереджального характеру, спрямована на розвиток суб'єктної активності студентів, має вирішальне значення у формуванні якостей, необхідних для реалізації соціальної лідерської функції особистості у подальшому житті. Знання, уміння та навички, якими оволодівають студенти, беручи участь у діяльності студентського громадського об'єднання, стають ґрунтовною основою професійного самоствердження майбутнього корекційного педагога.

Подальші дослідження будемо здійснювати у реальній практиці діяльності студентських громадських об'єднань, застосовуючи різні форми групової роботи, спрямовані на формування студентів як соціальних лідерів.

Список використаних джерел

1. Газман О.С. Неклассическое воспитание. От авторитарной педагогики к педагогике свободы / О.С. Газман. – М.: МИРОС, 2002. – 296 с.
2. Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні: теорія і практика / І.Д. Зверева; Київський університет ім. Тараса Шевченка. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 394 с.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка [Електронний ресурс] / Н.Є. Мойсеюк. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19750724/pedagogika/metodi_pedagogichnoyi_pidtrimki

4. Мудрик А.В. Социальное воспитание как единство образования, организации социального опыта и индивидуальной помощи / А.В. Мудрик // Новые ценности образования: десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995. – 224 с.
5. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. Т. 3., вид. 2-ге, випр. / укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. – К.: Аконті, 2007. – 862 с.
6. Осницкий К.А. Проблемы исследования субъектной активности / К.А. Осницкий // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 5–19.
7. Словник педагогічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com.ua/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv
8. Сорока Г.І. Система педагогічної підтримки дітей в освіті / Г.І. Сорока. – Х.: Основа, 2003. – 80 с.

References

1. Gazman, O.S. (2002). *Neklassycheskoe vospytanye. Ot avtorytarnoi pedahohyky k pedahohyke svobody* [Nonclassical education. From authoritarian pedagogy to freedom pedagogy]. Moscow: Miro Publ. 296 p. (In Russian).
2. Zvierieva, I.D. (1998). *Sotsialno-pedahohichna robota z ditmy ta moloddu v Ukraini: teoriia i praktyka* [Socio-pedagogical work with children and youth in Ukraine: theory and practice]. Taras Shevchenko Kyiv university. Kyiv. Pravda Yaroslavychiv Publ. 394 p. (In Ukrainian).
3. Moiseiuk, N.Ye. *Pedahohika* [Pedagogy] Available at: http://pidruchniki.ws/19750724/pedagogika/metodi_pedagogichnoyi_pidtrimki (In Ukrainian).
4. Mudrik, A.V. (1995). *Social'noe vospitanie kak edinstvo obrazovanija, organizacii social'nogo opyta i individual'noj pomoshhi* [Social education as a unity of education, organization of social experience and personal assistance] *Novye cennosti obrazovanija: desjat' koncepcij i jesse* [New value of education: concepts and ten essays]. Moscow. Innovator. 224 p. (In Russian)
5. Yaremenko, V., Slipushko, O. (2007). *Novyi tлумachnyi slovník ukraínskoi movy u 3 t.* [New Dictionary of Ukrainian language in 3 volumes]. Vol. 3., 2nd ed. Kyiv. Akontit Publ. 862 p. (In Ukrainian).
6. Osnytskyi, K.A. *Problemy issledovania subectoy aktivnosti* [The problems of studying the subject activity]. *Voprosy psichologii* [Psychology issues]. 1996. No. 1, pp. 5-19. (In Russian)
7. *Slovník ped. terminiv* [Glossary of pedagogical terms]. Access: http://pidruchniki.com.ua/pedagogika/slovník_pedagogichnih_terminiv (In Ukrainian).
8. Soroka, H.I. (2003). *Systema pedahohichnoi pidtrymky ditei v osviti.* [The system of educational support for children in education]. Kharkiv. Osnova Publ. 80 p. (In Ukrainian).

Статья посвящена теоретическому анализу общих аспектов процесса реализации педагогической поддержки студентов как одного из условий формирования социально направленных лидерских качеств будущих коррекционных педагогов. Установлено, что в процессе формирования социально направленных лидерских качеств будущих коррекционных педагогов значительное место занимает педагогическая поддержка опережающего характера, направленная на развитие субъектной активности студентов.

Ключевые слова: педагогическая поддержка, общественное студенческое объединение, социально направленные лидерские качества, будущие коррекционные педагоги, субъектная активность.

The article is devoted to the theoretical analysis of the general aspects of implementing the process of pedagogical support of students as one of the conditions of forming socially directed leader qualities of future correction teachers.

It is established that in the course of formation of socially directed leader qualities in future correction teachers an important place is occupied by pedagogical support directed at the development of subject activity of students.

Key words: pedagogical support, public students' association, socially directed leader qualities, future correction teachers, subject activity.

Одержано 21.10.2015.